

Назва конференції - XIII Міжнародна науково-практична конференція
«Information activity as a component of science development»

Секція – Юриспруденція

ДЕЯКІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Аліна Валентинівна Піддубна

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства факультету № 1
Харківський національний університет внутрішніх справ,
ORCID iD : <https://orcid.org/0000-0003-1244-2263>,
e-mail: fkbyf23091981@gmail.com

Вивчаючи правову природу основних прав, свобод і законних інтересів людини, з впевненістю можемо констатувати, що найбільшого обмеження вони зазнають в процесі кримінального провадження. Права, свободи і законні інтереси учасників кримінального провадження гарантуються наявністю в законодавстві матеріальних та процесуальних норм, що направлені на охорону, захист та реалізацію процесуальних гарантій.

Науковим дослідженням окремих питань міжнародно-правового регулювання процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження займалися такі вчені-процесуалісти та науковці як: Л. В. Головка, А. В. Гриненко, К. Ф. Гуценко, А. Ю. Єпіхін, А. В. Єсаков, І. Д. Козочкін, Н. Є. Крилова, С. В. Оверчук, А. В. Серебреннікова, М. О. Спірідонов, М. А. Пешков, О. Ю. Татаров, Р. І. Тракало, А. М. Шаркова, Ю. В. Лук'яненко, В. Н. Махов, А. В. Молдован, Д. Є. Крикливець, Б. А. Філімонов, та ін.

Якісне функціонування системи процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження на засадах верховенства права є одним із важливих індикаторів побудови правової, демократичної держави. Разом з цим, реалії сьогодення щодо напрямів роботи органів досудового розслідування, удосконалення та регулювання кримінальної процесуальної діяльності, виконання завдань кримінального процесу спонукають нас до вивчення загальноновизнаного міжнародного досвіду вирішення проблемних питань та практики Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Зауважимо, що всі рішення ЄСПЛ є джерелом права, що повинні застосовуватись та враховуватись сторонами кримінального провадження та національними судами України при прийнятті рішень, адже всі рішення ЄСПЛ містять правові позиції Страсбурзького суду щодо тлумачення

положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейської конвенції з прав людини) 1950 року [1]. На нашу думку, рішення ЄСПЛ не тільки слід вважати як прецеденти, а й слід розглядати їх з точки зору загальнообов'язковості [2, с. 284- 286]. Однак, як показує судова практика ЄСПЛ, незважаючи на детально прописані нормами законодавства зарубіжних країн процесуальні гарантії прав учасників кримінального провадження, на практиці залишаються прогалини в їх втіленні [3, с. 149-154].

Аналізуючи кримінальне процесуальне законодавство країн СНГ, необхідно зауважити, що Україна зробила значний внесок у процес реформування кримінального процесуального законодавства та наближення його положень до міжнародних стандартів. Зокрема, у порівнянні з положеннями КПК України щодо строку затримання особи без ухвали слідчого судді, суду, відповідно до кримінального процесуального законодавства Вірменії, строк тримання під вартою без вмотивованого рішення судді складає 96 годин (ст. 129 КПК Вірменії), а ухвала суду для застосування запобіжних заходів необхідна тільки для арешту та застави (ст. 136 КПК Вірменії) [4], тощо.

У порівнянні з зарубіжним законодавством, положення національного законодавства у більшості має ідентичність. Так, схожі процедури з національною закріплені в Конституції Японії щодо заборони заарештувати будь кого, за винятком випадків, коли арешт відбувається на місці злочину, інакше, як на підставі виданого компетентним працівником органів юстиції наказу, у якому зазначено злочин, що є причиною арешту (ст. 33 Конституції Японії), право на захист (ст. 34), заборона незаконних обшуків (ст. 35 Конституції Японії), застосування катувань і жорстоких покарань (ст. 36 Конституції Японії), а також право кожного обвинуваченого на швидкий та відкритий розгляд своєї справи неупередженим судом; звернення за будь-яких обставин за допомогою до кваліфікованого адвоката; у випадку, коли обвинувачений не в змозі зробити це сам, адвокат призначається державою (ст. 37 Конституції Японії) [5]. Положення Конституції Іспанії також закріплюють засаду гласності та відкритості судового провадження, забезпечення права та оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (ст.ст. 120, 121 Конституції Іспанії) [6, с. 5-6].

Важливе також є дослідження кримінального процесуального досвіду США, оскільки ця держава досягла значних успіхів у розвитку державно-правових інститутів. Так, за своєю формою кримінальний процес США є змагальним, англо-американська система кримінального процесу в США заснована на справедливості, у ній беруть початок такі явища кримінального процесу, як угода про визнання вини, суд присяжних, концепція відновного правосуддя, дискреційність повноважень осіб, які ведуть кримінальне судочинство, тощо [7, с. 327-331].

Окрім схожості змісту та кримінальних процесуальних процедур, у законодавстві деяких країн закріплені окремі відмінні аспекти, зокрема, щодо

органів, що здійснюють контроль та нагляд за дотриманням прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; контролю за законністю та межами обмеження прав. Так, у зарубіжному законодавстві закріплені специфічні процесуальні гарантії прав учасників кримінального провадження, серед яких: «ампаро» – захист органами конституційної юстиції прав на відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням та оскарження незаконних дій органів державної влади та посадових осіб, що посягають на права учасників кримінального провадження (Іспанія, Болівія, Чілі, Коста-Ріка, Еквадор, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Никарагуа, Бразилія, Аргентина, Філіпіни та ін.); «мандабус» – судовий наказ про необхідність вчинення посадовою особою дій, які вона за законом зобов'язана вчинити (держави англосаксонської системи); «сертіорарі» – судовий наказ про витребування кримінального провадження від суду нижчої інстанції (держави англосаксонської системи); «хабеас корпус» – право зацікавлених осіб вимагати доставляння в суд затриманого для перевірки підстав позбавлення його волі (інститут англійського кримінального процесуального права) [8, с. 156].

Крім того, у США, Австралії, Німеччині, Нідерландах, Ізраїлі, Канаді, Франція та ін. було введено та діє «Правило Міранди», згідно якого під час арешту особі поліцейським повинні бути роз'яснені її права, а затримана особа має відповісти, чи розуміє вона ці права; кожному заарештованому надається право зберігати мовчання, право скористатися послугами адвоката, а також знати причину затримання. Все сказане затриманою особою до моменту повідомлення поліцейським цих прав не може вважатися доказом. Якщо поліцейський не повідомить хоча б одне з цих прав, це буде вважатися грубим процесуальним порушенням, яке саме по собі може призвести до виправдання в суді [9].

В Україні «Правило Міранди» має свою варіацію, зокрема, правоохоронець повинен негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього (ч.4 ст.208 КПК України). Крім того, поліцейський зобов'язаний роз'яснити про відсутність відповідальності за відмову давати свідчення проти себе, членів родини або близьких родичів і мовчання до приїзду захисника (ч.1 ст.63 Конституції України). Тобто, інформація для затриманої особи про її права є подібною, однак відмінність полягає у юридичних наслідках неповідомлення. Отже, «Правило Міранди» в Україні, хоч і закріплено в нормативно-правових актах, однак не має достатньої конкретизації та не може діяти в повному обсязі.

Отже, згідно з вищевикладеним, можна зробити висновок, що система процесуальних гарантій прав учасників кримінального провадження функціонує з урахуванням міжнародного досвіду, однак з окремими недоліками. Тому, підняті питання не є остаточною і підлягають окремому

дослідженню, у зв'язку з чим, пропоную учасникам наукового заходу взяти участь у обговоренні піднятих проблемних питань.

Список літератури:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Піддубна А.В. Проблемні питання застосування національними судами практики ЄСПЛ. Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29 жовт. 2021 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ.; Ташкент. держ. юрид. ун-т. – Харків : ХНУВС, 2021. 452 с. С. 284 – 286.

3. Черкесова А.С. Досвід зарубіжних країни у механізмі реалізації гарантій прав і свобод підозрюваного, обвинуваченого. Кримінальне право і процес. С. 149-154. № 26 (2017) URL: <http://pd.onu.edu.ua/article/view/233608/232342>

4. Кримінально-процесуальний кодекс Вірменії. Прийнятий 01.07.1998 р. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?ID=1450&lang=rus&sel=show#18>

5. Конституція Японії. Правова бібліотека. С. 5-6. С.17. URL: <https://legalns.com/download/books/cons/japan.pdf>

6. Конституція Іспанії. Переклад Пере Романа. Посольство Королівства Іспанії 1995 рік. С 5-6. URL: <https://web.archive.org/web/20110107165332/http://vivovoco.rsl.ru/VV/LAW/SPAIN.HTM#60>

7. Циганюк Ю. Англо-американська система кримінального процесу. Підприємництво, господарство і право. Секція «Кримінальний процес». №2/2020. С. 327 – 331. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/2/56.pdf>

8. Шаповал В. Н. Сравнительное конституционное право. К.: ИД «Княгиня Ольга», 2007. 416 с.

9. Правило Міранди: Зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. Інтернет-конференція. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-2376/>

10. Конституції зарубіжних країн : навч. посіб. / авт.-упоряд. В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк [та ін.] ; ред. В. О. Серьогін. Харків : ФІНН, 2009. 664 с.